

2024-01-12

Dnr 5.2.1-2023-1054

Sámediggi Sámediggi Sámediggi Sámediggi
UMEÅ TINGSRÄTT
Domare 2:7INKOM: 2024-01-12
MÅLNR: M 954-22
AKTBIL: 332Umeå Tingsrätt
Mark- och miljödomstolenmmd.umea@dom.se

Avseende föreläggande att lämna yttrande över handlingar i mål om ansökan om tillstånd för gruvverksamhet m.m vid i Giron/Kiruna kommun, Norrbottens län

Mål nr M 954-22

Sametinget har av Mark- och miljödomstolen förelagts att yttra sig över handlingar tillhörande mål om ansökan om tillstånd för gruvverksamhet m.m. vid Viscaria i Giron/Kiruna kommun. Sametinget avger följande yttrande med vissa förtydliganden. I övrigt står Sametinget fast vid tidigare inlämnade synpunkter.

Sametingets inställning

Sametinget bedömer att den sökta gruvverksamhetens effekter tillsammans med övrig verksamhet i området ger konsekvenser som påtagligt försvårar renskötselns bedrivande. De av bolaget föreslagna villkor och kompensationsåtgärder kan inte anses vara tillräckliga för att säkerställa områdets funktioner för renskötsel och således renskötselns bedrivande. Sametinget står fast vid att tillstånd för gruvbrytning i Viscaria inte ska beviljas.

Områdets funktion och värde för det allmänna rennäringsintresset

Bolaget hävdar att den norra flyttledens funktion samt möjligheten att använda området för fri strövning och bete är förlorad i och med att samebyn har satt upp ett stängsel i området. Sametinget anser att ett stängsel i sig inte betyder att flyttleden eller området förlorat sitt värde för renskötsel som allmänt intresse utan tvärtom: En sameby får och bör använda byns betesområde utifrån rådande omständigheter, inklusive uppföra arbetshage eller annat stängsel för renarna. Områdets funktioner samt flyttleden behöver därför finnas kvar i ett långsiktigt perspektiv.

Vid Sametingets översyn av riksintressena inom Laevas sameby år 2016 pekades ett flertal områden i anslutning till aktuell flyttled ut som riksintressen (rastbete, uppsamlingsområde och svår passage) för att säkerställa flyttledens funktion.

Bolaget hänvisar även till att området endast används av en vinterbetesgrupp vilket beskriver nuvarande markanvändning. Flexibiliteten ska finnas kvar och området ska kunna användas av fler vintergrupper eller en större del av samebyns renar om man så anser sig behöva. Samma resonemang gäller rastbete, vid svår terräng eller svåra förhållanden och när flera hjordar använder leden, krävs tillgång till rastbeten. Rastbetet har som funktion att ge föda och vila för renhjorden och underlättar för att hålla den samlad så att flyttningen kan fortsätta. Uppsamlingsområden motsvarar de krav som ställs för att renskötaren ska kunna samla ihop en renhjord. Uppsamlingsområden är marker dit renarna naturligt beger sig och har en benägenhet att stanna upp. I ett allmänt perspektiv finns i området och i dess närhet flertalet viktiga funktioner som är i paritet med vad som kan anses vara av riksintresse och ett allmänt intresse. Se bilaga 1.

Området utgör svår passage

Sametinget anser inte att bolaget vid bedömningen av påverkan på renskötseln utgår från att det är en svår passage där små störningar är stora hinder eller beaktar det allmänna intresset eller säkerställer att de funktionella sambanden upprätthålls. Funktionella samband avser funktionskrav som måste ställas för att renskötseln ska kunna bedrivas inom olika säsongbetesområden i en sammanhållen årscykel. Ett krav kan exempelvis vara att renskötseln inom ett område inte ska tillåtas bli störd i en sådan utsträckning att de sammanlagda effekterna av exploateringarna leder till att den sammanhållna årscykeln hotas.

Bestämmelserna i 3 kap. 5 § miljöbalken syftar till att det ska finnas grundläggande förutsättningar för rennäringen inom varje sameby, vilket innebär att det ska finnas en säker tillgång till åretruntmarker och vinterbetesmarker som har en avgörande betydelse för rennäringens bedrivande. Området Kiruna stad med kringverksamheter utgör en svår passage då det samtidigt också är ett område för flyttled, där små störningar kan medföra stora svårigheter eller omöjliggöra flytt genom passagen. Bolagets resonemang bygger på att området är starkt påverkat och därmed kan renarna vänja sig och tåla mer störning, samt att det är vid pågående flytt och inte vid fritt bete. Bolaget bedömer att störningszonen kring den ansökta verksamheten uppgår till tre km. I en forskningsrapport om störningar på renar från gruvdrift har man kunnat se en störningszon upp till 15 km¹.

Kumulativa effekter

Berörda samebyar har en omfattande kumulativ förlust av sina renbetesmarker. Samebyarna har under flera decennier tvingats att tåla en orimligt stor inskränkning i sin renskötsel. Det hårda trycket på renbetesmarkerna förväntas dessutom öka i och med flytt av Kiruna stad, den gröna omställningen, skogsavverkningar, pågående infrastrukturprojekt, friluftsliv samt ytterligare planerade mineralutvinningsprojekt som till exempel LKABs projekt Per Geijer. Inom Kiruna kommun finns till dags dato 62 antal beviljade undersökningstillstånd². Det föreslås åtgärder som att vid behov stänga leder för friluftslivet i området men det är en åtgärd som inte på något vis begränsar allmänhetens tillgång till området då brukande av mark lutar sig mot allemansrätten. Det är inte heller endast vid flytt av renar som friluftslivet

¹ Skarin, A & Åhman, B. 2014. Do human activity and infrastructure disturb domesticated reindeer? The need for the reindeers perspective. *Polar Biol.* 1-14. Doi: 10.1007/s00300-014-1499-5.

² Uppgift från Bergsstaten 2024-01-12.

påverkar renskötseln utan även när renarna använder området som till exempel uppsamlingsområde och rastbete. I bedömningen av de kumulativa effekterna är det därför av stor vikt att även planerade projekt beaktas, vilket sökanden, trots kompletterande yttrande, inte gjort. Att bedöma att en gruvetablerings effekter inte har någon betydelse för renskötselns bedrivande på grund av befintliga störningar i området är därför en felaktig tolkning av hur kumulativa effekter ska hanteras.

Bolaget menar att det direkta ianspråktagande motsvarar 0,2% av samebyns åretruntmarker. Det har dock inte tagit hänsyn till att nästan all renbetesmark inom de berörda samebyarna är utsatt av hög belastning av mänsklig aktivitet. Det är uppenbart att den ansökta verksamheten med transporter ytterligare fragmenterar berörda samebyars renbetesmarker. Det är med stor oro som Sametinget befarar att de grundläggande förutsättningarna för renskötsel inom de berörda samebyarna håller på att försvinna.

Bolaget motsätter sig att det finns ett kunskapsglapp angående effekterna av gruvindustri på samisk markanvändning och menar att den forskning som Sametinget refererat till gäller ett specifikt projekt och därmed inte är relevant för aktuellt projekt. Sametinget vill i sammanhanget förtydliga att det kunskapsglapp angående effekterna av gruvindustrins på samisk markanvändning inklusive renskötseln, inte gäller ett specifikt projekt, men överlag för de projekt som pågått och pågår inom Sverige³. Resultaten från rapporterna visar att uppfattningen om att gruvnäringen och renskötseln kan samexistera utan större problem är felaktig.

Bolagets förslag på kompensationsåtgärder och villkor

Bolaget har tagit fram en utredning rörande kompensationsåtgärder med syfte att stärka vinterbetesförutsättningarna för Laevas sameby genom att bromsa pågående skogsavverkning inom ett område så länge ansökt gruvverksamhet är i drift.

Att stärka förutsättningarna för vinterbete är positivt. Då renbetesmarkerna vid Viscaria utgör åretruntmarker och nyttjas andra tider än det som kompensationsåtgärden avser, kan därför effekterna av de utredda kompensationsåtgärderna antas ha liten effekt på de skador, till exempel på det funktionella sambandet, som den planerade gruvverksamheten medför. Kompensationsåtgärder bör inte vara frivilliga utan ska framgå av villkor som kan följas upp och utvärderas. Sametinget vill understryka att det aktuella områdets funktioner vid den ansökta verksamheten måste säkerställas.

I Sametingets yttrande har t.f. avdelningschef Ingela Nilsson beslutat efter föredragning av Eli Larsdotter, Brita Iren Thomasson, avdelning Rennäring, i den slutliga handläggningen har jurist Ellen Blind medverkat.

³ Klöcker Larsen, R. Boström, M. och Mounio sameby. 2021. De kör över en ändå: Konsekvenser av gruvan i Kaunisvaara för Mounio sameby. Stockholm Environment Institute, Klöcker Larsen, R. Boström, M. och Vilhelmina Södra Sameby. 2021. Låt renen få igen landet som det var: Konsekvenser av gruvan och vägen på Stihken för Vilhelmina Södra Sameby, Klöcker Larsen, R. Boström, M. och Voernese Sameby. 2021. Renen får aldrig betesro: konsekvenser av Bolidens gruva och vägen i Stihkeområdet för Voernese sameby.

Bilaga 1

Områdesbeskrivningar vid utpekande av riksintressen

- **Kärnområden** är områden som utgör kraftcentrum inom samebyn. Sådana bör skyddas därför att de har en total kvalitet som har avgörande betydelse för möjligheterna att varaktigt bedriva renskötsel inom samebyn. De tillfredsställer renens behov av betesro och utrymme och de besöks återkommande. Dessa områden – det kan vara ett eller flera inom en sameby – nyttjas för att hålla renen stationär inom såväl åretruntmarkerna som inom vinterbetesmarkerna de tider detta är nödvändigt. Även områden som behövs för renhjordens reproduktion – brunstland och kalvningsland – hör hit.
- **Flyttleder, svåra passager och rastbeten** benämns gemensamt **strategiska platser**. Dessa områden behöver skyddas för att renskötseln ska klara av nödvändiga förflyttningar – rörelser – mellan olika kärnområden eller från kärnområden till andra betesområden.
- **Flyttleder**
Flyttlederna visar de förflyttningar som sker med renhjordarna mellan olika årstidsland. Flyttlederna kan vara röjda eller särskilt iordningställda. I flertalet fall är de dock helt omarkerade och utgörs av naturligt avgränsade stråk i topografin, ex myrstråk, isbelagda sjöar och vattendrag osv.

Någon generell minsta bredd på leden anges inte, utan leden är säkrare ju bredare den är. Den bör vara flera hundra meter bred och skogspartier med begränsad sikt måste avlösas av öppna avsnitt, myrar, isbelagda sjöar osv. där hjorden åter kan tryckas in från sidorna. Vissa leder används regelbundet och andra mer sällan. De flyttleder som nyttjas ofta är viktigast men även en tillfälligt nyttjad led kan vara viktig och kanske outhärlig ett år då förhållandena är sådana att alternativa flyttleder saknas. I redovisningarna har leden en standardbredd på 600 meter. Det är flyttleden som funktion som avses skyddas som riksintresse vilket innebär att den yta som redovisas i materialet ska ses som ett stöd för vilket område som kan komma att anses vara av riksintresse.

- **Rastbeten**
Dessa utgörs av mindre områden utefter flyttled, vilka är nödvändiga för att leden ska kunna nyttjas. Ju tätare det är mellan dessa, desto större möjlighet har man att genomföra en lyckad renflyttning. Vid svår terräng och när flera hjordar använder leden, krävs ännu fler rastbeten. Rastbetet ger föda och vila för renhjorden och underlättar att hålla den samlad så att flyttningen kan fortsätta. De domineras av lavmarker, men kan också vara områden med annan vegetationstyp exempelvis i anslutning till beteshagar. Ytan har ingen exakt avgränsning utan anger det

huvudsakliga området under normala förhållanden.

- **Svåra passager**

Renens betesvanor skiljer sig från många andra betesdjur. Istället för att under en hel dag beta av ett mindre område mera noggrant rör sig renen under barmarksbete ständigt över ett större område.

Vid förflyttningar mellan betesområden – både med samlad hjord och vid strövbetning – är det ofta svårt att få renarna att passera t ex. branta sluttningar, vadställen, tät vegetation mm. Då kan små störningar medföra att renarna vägrar att flytta genom passagen. I närheten av dessa bör alla aktiviteter, som renarna kan se eller höra när de passerar, så långt som möjligt förhindras.

- **Funktionella samband**

Förutom kärnområden och strategiska platser finns riksintressekategorin funktionella samband.

Funktionella samband avser funktionskrav som måste ställas för att renskötseln skall kunna bedrivas inom olika säsongbetesområden i en sammanhållen årscykel. Ett krav kan exempelvis vara att renskötseln inom ett område inte skall tillåtas bli störd av flera exploateringar i en sådan utsträckning att de sammanlagda effekterna av exploateringarna leder till att den sammanhållna årscykeln hotas.

Funktionella samband är inte möjliga att redovisa i förväg i form av riksintresseområden. Detta innebär att Sametinget först i samband med en aktuell tillståndsprövning, t.ex. när en miljökonsekvensbeskrivning skall upprättas eventuellt kan komma att göra bedömningen att ett visst område är av riksintresse. I den mån detta sker kan det bara avse marginella arealer

- **Uppsamlingsområde**

Områden som motsvarar de krav som ställs för att renskötaren skall kunna samla ihop en renhjord. Dessa områden finns inom alla årstidsland. Sommartid samlas renarna till kalvmärkning eller flyttning till andra betesmarker, under hösten och vintern sker det inför slakt, skiljning och flyttning till vinterlanden och under våren sker samling inför skiljning och flyttning till vår och kalvningslanden. Uppsamlingsområden är marker dit renarna beger sig vid viss vindriktning och väderlek och där de sedan har benägenhet att stanna upp. Ett uppsamlingsområde kan vara både stort och litet. Ytan har ingen exakt avgränsning utan anger det huvudsakliga området under normala förhållanden.

- **Trivselland**

Områden inom årstidslanden som är viktiga för renen. Dit söker sig renarna naturligt för bete och vila under en längre period. Dessa har betingelser i topografin och betet

som gör att renarna trivs där. Trivsellanden är ofta mer vidsträckta än uppsamlingsområdena.

Data för utsökning av förslag

Som utgång för utsökning av lämpliga riksintresseanspråk används nedanstående datakällor.

- Samebyarnas Markanvändningsredovisning, iRENMARK
- Vegetationsdata från kartsåkåpet för rennäringen

IRENMARK, Rennäringens markanvändning

Rennäringens markanvändning består av 3 olika kartor (Strategiska områden, Renens viktiga områden inom beteslandet, samt Årstidsland) som i sin tur är uppbyggda av en rad olika skikt som redovisar objekt. Ett flertal av dessa skikt är mer eller mindre nödvändiga för att kunna peka ut riksintresseanspråk för rennäringen.

Strategiska områden:

Anläggningar

Leder

Svåra passager

Rastbeten

Uppsamlingsområden

Stängsel

Renens viktiga områden inom beteslandet:

Kalvningsland

Huvudkalvningsland

Brunstland

Trivselland

Årstidsland (Kan användas som stöd för att veta vart vissa objekt ligger i det årstidscykliska inom samebyn):

Vårbetesland

Försommarbetesland

Sommarbetesland

Förhöstbetesland

Höstbetesland

Förvinterbetesland

Vinterbetesland

Vårvinterbetesland